

บทบรรณาธิการ

ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย¹

pakonlerts@hotmail.com

งานวิจัยคือทวิวจน์ (dialogue) ระหว่างการบันทึกปรากฏการณ์สังคมผ่านการสังเกต กับการวิเคราะห์ด้วยมโนทัศน์ ด้วยความสัมพันธ์สองประการนี้เอง ความรู้ทางสังคมศาสตร์จึงวิวัฒน์ไปได้

วารสารวิชาการฉบับนี้ ประกอบด้วยบทความวิจัยทั้งหมด 7 บทความ และบทความปริทัศน์หนึ่งสื่ออีก 1 บทความ บทความเหล่านี้แม้ยากจะเห็นความร้อยเรียงเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ก็มีความสอดคล้องบางประการอยู่ในที่ ที่พอทำให้เห็นตั้งแต่ความพยายามทำความเข้าใจปรากฏการณ์ การสังเคราะห์ ไปจนถึงความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงสังคม

ในบทความแรก “ปัจจัยแห่งความสำเร็จต่อการริเริ่มกระบวนการพันธกิจสัมพันธ์ เพื่อขับเคลื่อนกรุงเทพมหานครสู่การเป็นมหานครคาร์บอนต่ำ” โดย อุ่นเรือน เล็กน้อย เป็นความพยายามมองการแก้ไขปัญหาระดับโลก นั่นคือการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ด้วยการพิจารณาลงมาที่ระดับท้องถิ่น ซึ่งคือการเปลี่ยนผ่านมหานครไปสู่การเป็นเมืองคาร์บอนต่ำ มุมมองที่ใช้ในบทความนั้นเป็นมุมมองจากภาคสังคมที่พยายามเชื่อมโยงนโยบาย ต่างออกไปจากนักเทคนิคทั่วไป ซึ่งเป็นส่วนเสริมที่ดี อนึ่ง ข้อปัญหาที่มักพบเป็นประจำคือ งานที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญสูง มักขาดการมีส่วนร่วมจากสาธารณะ บางครั้งอาจขาดความไว้วางใจต่อกัน กระนั้นในงานชิ้นนี้ ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยใดบ้างที่ทำให้เกิดการร่วมมือในการสร้างเมืองคาร์บอนต่ำ ปัจจัยที่สำคัญคือ การทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหา และการสร้างการมีส่วนร่วม

---

¹ นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Researcher, Chulalongkorn University Social Research Institute (CUSRI)

เช่นนี้ เราอาจเรียกว่าเป็นการทำให้ประเด็นนั้น “ใกล้ตัว” ซึ่งเป็นข้อพึงตระหนักเบื้องต้นสำหรับการสร้างการเปลี่ยนแปลง

ถัดมาจากบทความที่ทำให้เรื่องระดับโลกให้เป็นเรื่องเร่งด่วนใกล้ตัวเราแล้ว ก็จะเป็นบทความที่ทำให้เราได้เห็นว่า การทำความเข้าใจโลกของผู้กระทำ การนั้นมีส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง และการทำความเข้าใจย่อมเสี่ยงไม่พ้นที่จะต้องมีการให้คุณค่าว่า เรื่องใดคือใกล้ตัว หรือไกลตัว อย่างใดคือภายใน อย่างใดคือภายนอก นี่คือสิ่งที่บรรณาธิการได้คิดต่อจากบทความ “จอร์จ กองโดมินาสกับมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยา” โดย **ฐานิดา บุญวรรณ** ที่ได้ชวนให้เราได้อ่านมโนทัศน์ของนักมานุษยวิทยา จอร์จ กองโดมินาส ที่แสดงเรื่อง “ระยะทางสังคม” บทความนี้เน้นไปทางความคิดทฤษฎีก็จริง แต่ก็อิงอยู่บนการทำงานภาคสนามมานานนับห้าทศวรรษ ในบทความมีรายละเอียดอยู่มาก แต่จุดเน้นที่บรรณาธิการใคร่เก็บมาเกริ่นในที่นี้คือ ความใส่ใจของกองโดมินาส ที่ต้องการใช้คำว่า “ระยะทางสังคม” (espace social) แทนที่ใช้คำว่า วัฒนธรรม (culture) เพราะเขาเห็นว่าคำแรกนั้น ทำให้เห็นพลวัตได้มากกว่าคำหลัง ความพยายามที่จะทำให้มโนทัศน์นั้นเท่าทันโลก นั้นนับว่าน่ายกย่องนัก ซึ่งหาอ่านพัฒนาการทางความคิดได้ในบทความนี้

บทความที่ไม่ได้กล่าวเน้นไปที่มโนทัศน์ชัดเจน แต่พยายามทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ คือบทความถัดมา “**ชนบทที่เปลี่ยนผ่านและการปรับตัวในการดำรงชีพของเกษตรกร: กรณีศึกษา “ชุมชนเกษตรกรธรรม” ที่ จ. นครปฐม**” โดย **ปรีรินทร์ นาคสิงห์ และคณะ** บทความนี้แสดงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่เราอาจจะเรียกว่าชนบท กระนั้นมิได้มองชนบทในแบบที่เสถียรแต่ดั้งแต่เดิม หากเมื่อพิจารณาลงไปภายในแล้วนั้น จะพบการเปลี่ยนแปลงที่บทความนี้แสดงเป็นกระบวนการอยู่ 2 ประการ ประการหนึ่งคือ กระบวนการออกนอกภาคการเกษตร (de-agrarianization) ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการพัฒนาอุตสาหกรรม เกษตรไม่อาจเป็นส่วนหลักได้ดั้งเดิม และจำนวนเกษตรกรก็ลดลง ขณะที่อีกประการได้เกิดขึ้นพร้อมกัน คือ กระบวนการหวนคืนสู่ภาคเกษตร (re-agrarianization) แต่ก็มีใช้

การหวนกลับไปสู่การเกษตรในรูปแบบเดิม หากเป็นเรื่องเชิงพาณิชย์และระบบธุรกิจมากขึ้น บทความนี้แสดงพื้นที่จังหวัดนครปฐมให้เราเห็นการเปลี่ยนแปลงและยังได้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างภายนอกและภายในพื้นที่ ความเข้าใจภาวะที่เป็นสองด้าน/สองทาง/สองทิศ ที่ใช้ในบทความนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่น่าจับใจอย่างยิ่งสำหรับการจัดทำนโยบายหรือการขับเคลื่อนสังคม เพื่อไม่ให้ได้ภาพที่ง่ายเกินไปจนมั่งง่ายและก่อผลเสียจากการขึ้นน้ำสังคม

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เรียกว่าชนบทแล้ว บทความต่างๆ ถัดจากนี้ จะได้กล่าวถึงพลวัตของมหานครในแง่มุมต่างๆ ไม่ว่าจะ การใช้เวลาว่างศาสนา ที่อยู่อาศัย ความขัดแย้ง

บทความ **“พฤติกรรมในการเล่นเกมกระดาน และองค์ประกอบของปัจจัยทางด้านผลกระทบจากการเล่นเกมของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร”** โดย วราภรณ์ ลิ้มเปรมวัฒนา และ กันตภณ ธรรมวัฒนา เป็นบทความที่พยายามทำความเข้าใจสถานการณ์ การเล่นเกมของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร เน้นไปที่เกมกระดาน โดยให้การวิจัยเชิงปริมาณ ที่เรียกว่า การวิเคราะห์ปัจจัย (factor analysis) และพยายามเข้าใจว่ากลุ่มตัวอย่าง มองผลกระทบในแง่บวกและแง่ลบของการเล่นเกมอย่างไร งานวิจัยนี้ให้แค่ภาพกว้างเท่านั้น หากผู้อ่านอ่านแล้วสนใจทำวิจัยต่อในเชิงลึกต่อไป อย่างการให้คุณค่ากับผู้กระทำการมากขึ้น ก็จะเป็นคุณูปการยิ่ง

ถัดมา บทความ **“การเปรียบเทียบรูปแบบ และวิธีการปฏิบัติภาวนาของพุทธศาสนิกชนในกรุงเทพฯ”** โดย รุ่งทิพย์ เลิศนิต์ศน์ เป็นความพยายามหนึ่งที่จะเข้าใจการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในมหานคร ค้นหาคำว่าแต่ละสายการปฏิบัตินั้น เน้นด้านใดเป็นสำคัญ ผู้เขียนใช้เครื่องมือทางสถิติมาช่วยในการทำความเข้าใจประเด็นที่เป็นความเข้าใจ งานชิ้นนี้อาจจะถือว่าเป็นจุดเริ่มสำหรับการทำงานวิจัยเรื่องศาสนาให้ลึกซึ้งขึ้นและมีวิธีวิทยาอย่างอื่นที่อาจเป็นเชิงคุณภาพเข้ามาเสริมได้ เพื่อให้ได้เรื่องราวของชีวิตมากขึ้น และเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างที่เป็นแก่นของพุทธศาสนา

หากกล่าวเชื่อมโยงกับบทความก่อนหน้านี้ บทความ **“นิยาม และมายาคติกับความเป็นจริงของคนไร้บ้านผ่านการสำรวจในพื้นที่กรุงเทพมหานคร”** โดย **รณภูมิ สามัคคีคารมย์** เป็นงานที่มีจุดตั้งต้นจากการความคิดที่ว่า “ระยะห่าง” ระหว่างความเข้าใจของผู้อยู่อาศัยในมหานครต่อเรื่องคนไร้บ้านกับความเป็นจริงของคนไร้บ้าน ผู้เขียนพยายามเข้าใจระยะห่างโดยเลือกใช้แนวคิด “มายาคติ” การสำรวจกลุ่มตัวอย่างคนไร้บ้านออกแบบให้ทำในคืนเดียว และผลที่ได้นำมาสนับสนุนการลดระยะห่างของความเข้าใจ และส่งต่อมาในตอนท้ายสุด งานชิ้นนี้เสนอว่า นโยบายเกี่ยวกับคนไร้บ้านต้องมาจากฐานของข้อเท็จจริงจึงจะเป็นนโยบายที่สอดคล้องและได้ผล

บทความวิจัยสุดท้าย **“พลเรือนไม่มีอาวุธกับการติดตามดูแลความรุนแรง: ศึกษากรณี ศูนย์ข้อมูลฯ ในช่วง “ปิดกรุงเทพฯ”**” โดย **ปัญญา พรหมณ์แก้ว** กล่าวถึงการชุมนุมใหญ่ในใจกลางเมือง แต่ในแง่มุมมองที่ต่างออกไปจากที่ปกติจะมองในทางการเมือง หรือก็พยายามหาทางมองแบบ “ทิ้งระยะ” เมื่อสังเกตปรากฏการณ์ความรุนแรง ทว่างานชิ้นนี้กลับอาศัยการมีอยู่ของศูนย์ข้อมูลติดตามสถานการณ์ความรุนแรงทางการเมืองในช่วงสถานการณ์การชุมนุมปิดกรุงเทพฯ ผู้วิจัยลงไปคลุกคลีทำงานกับศูนย์ฯ และเมื่อจบช่วงสถานการณ์ ก็มองย้อนกลับไป งานชิ้นนี้จึงอาจเรียกว่าเป็นการมองสะท้อนย้อนคิด ที่ไม่ใช่แค่สำหรับตัวผู้วิจัยคนเดียว แต่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วย แล้วก็นำมาเชื่อมโยงกับกรอบคิดในทางสันติวิธี จึงถือว่าเป็นความพยายามนำความเข้าใจทางวิชาการไปหนุนเสริมการเคลื่อนไหวทางสังคมอย่างแยบคาย

ในบทปริทัศน์หนังสือ **การศึกษาสังคมผลไม่รวม** ของ พัทยา สายหู ที่เขียนปริทัศน์โดย **ศยามล เจริญรัตน์** ถือเป็นอีกบทความหนึ่งสำหรับการระลึกถึงครูคนสำคัญของวงการสังคมวิทยา อาจารย์พัทยานั้นนอกจากจะเป็นผู้อำนวยการคนแรกของสถาบันวิจัยสังคมแล้ว ก็ยังเป็นผู้มีคุณูปการสำคัญทางทฤษฎีสังคมด้วย หนังสือแต่ละเล่มที่ท่านเพียรเขียนเปรียบเสมือนบทสนทนา ระหว่างความรู้ทางตะวันตกที่ท่านไปร่ำเรียนมากับความรู้จากแผ่นดินแม่ที่ท่านรัก หนังสือเล่มนี้เป็นผลงานท้ายสุดของท่าน ซึ่งนั่นมีนัยประหวัดถึงสังคม

พหุลักษณะ ที่เป็นทั้งกระแสของการศึกษาทางสังคมในระยะหลังและลักษณะของสังคมเราเองที่มีมาแต่เดิม อนึ่ง เราจะเข้าใจหนังสือที่เป็นบทส่งท้ายนี้ดีขึ้นได้ ถ้าเรามองพัฒนาการทางความคิดของท่านควบคู่ไปด้วย ที่แต่แรกเริ่ม ท่านอุทิศสหาและพยายามทำความเข้าใจโครงสร้างทางสังคม จากนั้นเมื่อสังคมเราเผชิญการเปลี่ยนแปลง ส่วนหนึ่งโดยพลังคนรุ่นใหม่ ที่ก็เป็นปรากฏการณ์ทั่วโลก ท่านก็พาให้เรานึกถึงการประกอบสร้างทางสังคมเพื่อให้เราเข้าใจการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการทางความคิดนี้เองที่ทำให้ท่านเป็นครูที่กว้างขวางครอบคลุม กอปรด้วยความรู้ที่ข้ามยุคสมัย

เช่นนี้ บทความในฉบับ แม้จะแตกต่างในที แต่ก็ชวนให้คิดไปในทำนองว่า ทฤษฎีในฐานะการมองสังคม ย่อมเป็นกรอบที่ทำให้เราเห็นได้ชัดขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจขีดเส้นให้ละเอียดบางสิ่งออกไปโดยไม่รู้ตัว การทบทวนจึงเป็นสิ่งสำคัญเสมอ ปรากฏการณ์ทางสังคมคือสิ่งที่ทำลายทฤษฎี และการนำพาความท้าทายนี้ได้ก็ขึ้นอยู่กับการเลือกเครื่องมือวิจัยให้เหมาะสม ใช้อย่างซ้ำของปฏิสัมพันธ์ที่ไม่ตายตัวดังนี้คือส่วนสำคัญที่ช่วยผู้กระทำการให้เข้าใจตนเองและสังคมมากขึ้น จนหากต้องการการเปลี่ยนแปลงก็สามารถทำได้อย่างรู้ตัวและอยู่มือ

ปกรณ์ เลิศเสถียรชัย

บรรณาธิการประจำฉบับ

